

Ю В І Л Е І

КОСТЯНТИН МЕРКУРІЙОВИЧ СИТНИК **(до 85-річчя від дня народження)**

3 червня 2011 року виповнилося 85 років видатному вченому-фітобіологу і організатору науки, доктору біологічних наук, професору, академіку НАН України, президенту Українського ботанічного товариства, почесному директору Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України Костянтину Меркурійовичу Ситнику.

К.М. Ситник народився 3 червня 1926 року у хуторі Шишкові неподалік м. Луганська. Першу спеціальну освіту він здобув у медичному технікумі. Пізніше продовжив навчання на природничому факультеті Ворошиловградського (Луганського) педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка, де отримав спеціальність «викладач хімії і біології». Там же 1949 р. розпочав свою трудову діяльність на посаді асистента. У 1950 р. Костянтин Меркурійович вступив до аспірантури зі спеціальності «фізіологія рослин». Під керівництвом проф. С.І. Лебедева він виконав і в 1954 р. захистив кандидатську дисертацію «Влияние условий корнево-

го питания и водоснабжения на рост и физиологические процессы у лимона». Продовжуючи наукову діяльність в Інституті ботаніки, з 1960 р. до 1979 р. він очолює відділ фізіології рослин. У 1966 р. К.М. Ситник захистив докторську дисертацію «Рост и взаимодействие органов растений», в 1967 р. здобув вчене звання професора та був обраний членом-кореспондентом АН УРСР, а в 1973 р. – академіком АН УРСР.

В ботанічній науці ім'я К.М. Ситника посідає особливе місце. Великий талант ученого, своєрідні стиль і методи дослідницької, організаційної та громадської діяльності, отримані ним і під його керівництвом значні наукові здобутки характеризують його як неординарного дослідника і людину. Надзвичайно широке коло інтересів, феноменальна наукова інтуїція, кипуча енергія, сміливість і принциповість, глибока ерудиція в поєднанні з аналітичним складом розуму, вродженим інтелектом, прекрасною пам'яттю, критичним і масштабним мисленням, унікальним даром передбачення завжди приносили і приносять вагомі результати. К.М. Ситник відомий далеко за межами України як організатор, керівник і безпосередній учасник масштабних і результатних фітофізіологічних, екологічних, клітинно-інженерних і загальнобіологічних досліджень.

З 1970 до 2004 р. К.М. Ситник очолював Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, а з 2004 р. є його почесним директором. Саме тут, під безпосереднім керівництвом і за особистої участі К.М. Ситника, ще з 60-х років ХХ ст. послідовно розроблялись питання росту рослин – одного з найскладніших явищ, що інтегрує численні біохімічні та фізіологічні процеси рослин, розкривались механізми, що лежать в основі корелятивних зв'язків між органами. Проводилися дослідження з фізіології окремих органів рослин із залученням морфологічних, анатомічних, цитологічних, біохімічних методів. Ця робота узагальнена в монографії «Физиология корня» (1972), яка була перевидана в Польщі в 1977 р., а її автори в 1975 р. удостоєні премії АН УРСР імені М.Г. Холодного. Вийшли також монографії «Физиология листа» (1978) та «Физиология стебля» (1983). Гідним послідовником ідей академіка М.Г. Холодного К.М. Ситником були визначені наукові інтереси як власні, так і керованого ним колективу на багато років наперед і які збережені дотепер. Розпочатими ще в ті роки разом з колегами дослідженнями фітогормональної регуляції процесів життєдіяльності кореня, стебла, листка та насіння із використанням системного рівня пізнання

ЮВІЛЕЇ

внутрішньої організації ростових процесів було зроблено вагомий внесок у розробку вчення про фітогормони.

К.М. Ситнику належить пріоритет організації в Академії наук України комплексних досліджень впливу факторів космічного польоту на ріст, розвиток і життєдіяльність прокаріотичних і еукаріотичних організмів. Дослідження в галузі експериментальної гравітаційної технології дозволили Костянтину Меркурійовичу розглянути гормональну теорію тропізмів М.Г. Холодного на новому, сучасному рівні. Він дійшов висновку, що в умовах невагомості система гравірецепції рослин формується, але не функціонує, а нормальне просторове розташування органів фотоавтотрофних рослин здійснюється їх фото- і хемотропізмами. Основні результати космічних досліджень були викладені і узагальнені в монографіях «Микроорганизмы в космическом полете» (1983), «Раствительная клетка при изменении геофизических факторов» (1984) та інших виданнях і статтях, опублікованих у вітчизняних та іноземних журналах. За цикл робіт з дослідження закономірностей росту та розвитку мікроорганізмів в умовах космічного польоту К.М. Ситник і очолюваний ним колектив удостоєний Державної премії України (1979). Він є автором програми українсько-американського експерименту, пов'язаного з польотом у космос українського космонавта Л.К. Каденюка на кораблі "Колумбія" (США, 1997).

К.М. Ситник – ініціатор та організатор вітчизняних досліджень в галузі генетичної клітинної інженерії рослин. Отримані в перших роботах дані про особливу поведінку ядер і ДНК-вмісних органел при соматичній гібридизації тепер є основними положеннями трансмісійної генетики, а відкриття двобатьківського успадкування плазмогенів стало одним з найвидатніших досягнень української науки. Серед зареєстрованих відкриттів у галузі біології воно було третім, для Інституту ботаніки – першим. Разом із своїм учнем Ю.Ю. Глебою К.М. Ситник опублікував монографії «Слияние протопластов и генетическое конструирование высших растений» (1982, також видана англійською мовою у видавництві "Springer"), «Клеточная инженерия растений» (1984), «Соматическая гибридизация пасленовых» (1985). За успішну розробку фундаментальних основ клітинної генетичної інженерії рослин колектив фахівців на чолі з К.М. Ситником удостоєний Державної премії СРСР в галузі науки і техніки (1984).

Ніколи не переставала бути в центрі уваги К.М. Ситника одна з королев біології – загальна ботаніка. Вперше в практиці ботанічної науки він створив і очолив колектив фахівців різних напрямів (класичні флористи і систематики, анатоми, генетики, молекулярні біологи, фітофізіологи, паліноморфологи) для комплексного вивчення модельного роду деревій (*Achillea*). Це унікальне дослідження тривало п'ять років і було завершено віданням колективної монографії «Тисячелистники» (1984).

Поряд з науковою діяльністю К.М. Ситник проводив в Академії наук величезну науково-організаційну роботу, обіймаючи в різні періоди посади керівника науково-організаційного відділу Президії академії наук України (1962-1966 рр.), головного вченого секретаря Президії (1966-1970 рр.), академіка-секретаря Відділення загальної біології (1972-1974 рр.), віце-президента, а пізніше першого віце-президента Національної академії наук України (1974-1988 рр.). Згадуючи ті часи, можна підкреслити, що разом з президентом Академії наук Б.С. Патонем він активно розбудовував вітчизняну науку, сприяв відкриттю багатьох наукових центрів у Львові, Донецьку, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, турбувався про соціальну захищеність та добробут наукових працівників.

1970 р. К.М. Ситника було обрано Президентом Українського ботанічного товариства. Чверть століття він був головним редактором «Українського ботанічного журналу» а нині член редколегії цього видання. К.М. Ситник – член редколегій міжнародних і вітчизняних часописів – «Физиология растений», «Ботанический журнал», «Экология и ноосферология», «Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія Біологія».

Костянтин Меркурійович – приклад рідкісного поєднання видатного вченого і яскравого політика, громадського діяча. Він був членом ЦК Компартії України (1982-1990 рр.), обирався депутатом Верховної Ради УРСР X та XI скликань, був Головою Верховної Ради УРСР X скликання, депутатом Верховної Ради України III (1998-2002 р.) і IV (2002-2006 рр.) скликань, очолював підкомітет Комітету Верховної Ради з питань науки та освіти. Про величезну парламентську роботу говорить його вагомий законотворчий доробок, до якого входять важливі закони та документи, які

ЮВІЛЕЇ

регламентують різні сфери життя нашої країни, підготовка доповнень та зауважень стосовно експертизи положень про громадський контроль і громадських інспекторів з питань екології та багато інших нормативних документів, які стосуються охорони та збереження навколишнього середовища, функціонування Національної академії наук України, розбудови вищої і середньої школи, удосконалення освітніх програм, фінансування видання навчальних посібників та наукової літератури тощо.

Держава належним чином оцінила заслуги академіка К.М. Ситника, відзначивши його високими урядовими нагородами. Він – кавалер орденів Трудового Червоного Прапора, Жовтневої Революції, Леніна, Ярослава Мудрого V ступеня, лауреат Державних премій СРСР, України в галузі науки і техніки та премії ім. М.Г. Холодного, нагороджений медаллю "В пам'ять 1500-летия Киева". За значний внесок у розбудову української держави нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради.

Костянтин Меркурійович – людина, яка не може спокійно спостерігати, радіючи або сумуючи, за тим, що робиться навколо нього. Він завжди у вирі життя, в епіцентрі важливих подій. І нині він активно займається підготовкою наукових кадрів. Йому ніколи не зраджує відчуття нового. Він безперервно стежить за появою нового наукового знання і не втомлюється продукувати власні неординарні ідеї. Редколегія журналу «Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія Біологія» щиро вітає Костянтина Меркурійовича з ювілеєм, бажає здійснення найграндіозніших планів, міцного здоров'я, довгих і плідних років життя.

© 2011 р. Л. І. Мусатенко